

52. [Середонин С.М.] Исторический обзор деятельности Комитета Министров. Том второй. Комитет Министров в царствование Императора Николая Первого (1825 г. Ноября 20 – 1855 г. Февраля 18). Составил С.М. Середонин. – СПб., 1902. – Часть I. – X+373 с.
53. Соллогуб В.А. Тарантас. Путевые впечатления // Соллогуб В.А. Повести и рассказы. – М.: Правда, 1988. – С. 220–354.
54. Тот Ю.В. Реформа уездной полиции в правительственной политике России в XIX веке: Дис. ... д-ра ист. наук: 07.00.02. – СПб., 2003. – 490 с.
55. Труды Комиссии о губернских и уездных учреждениях. Часть первая. Учреждения уездные. – Кн. IV. Особое учреждение городской полиции. – СПб., 1860.
56. Фисенко А. Кобелякское поветовое училище (1808–1833) // Киевская Старина. – 1887. – Т. XIX. – Октябрь. – С. 388.
57. Формулярные списки чиновников учреждений Малороссийской губернии. 1800 // Російський державний історичний архів, ф. 1349, оп. 4, спр. 59, 267 арк.
58. Хижняков В. Черниговская старина. (1765–1810 гг.). По архивным бумагам городской думы // Киевская Старина. – 1899. – Т. LXV. – Июнь. – Отд. 1. – С. 367–407.
59. Чернова И.В. Томская городская полиция в конце XVIII – начале XX вв.: Дисс. ... канд. ист. наук: 07.00.02. – Томск, 2005. – 181 с.
60. Шандра В.С. Малоросійське генерал-губернаторство, 1802–1856: функції, структура, архів. – К., 2001. – 356 с.

Галь Б.О. Ніжинські поліцейські службовці кінця XVIII – першої половини XIX ст.

У статті розглядається структура дореформеної міської (на прикладі міста Ніжина) та земської (Ніжинського повіту) поліції та виявляються принципи комплектування її кадрового складу.

Ключові слова: поліція, городничий, земський справник, місто, повіт, реформа.

Галь Б.А. Нежинские полицейские служащие конца XVIII – первой половины XIX в.

В статье рассматривается структура дореформенной городской (на примере города Нежина) и земской (Нежинского уезда) полиции и выявляются принципы комплектования ее кадрового состава.

Ключевые слова: полиция, городничий, земский исправник, город, уезд, реформа.

Gal' B.O. Nezhin police officers of the end of 18 – the first half of 19 century

The article deals with the structure of the pre-reform urban (on the example of Nezhin) and county (Nezhin county) police and identifies principle of recruitment of its personnel.

Key words: police, gorodnichiy, zemskiy ispravnik, town, county, reform.

[надійшло до редакції: 15.10.2012 р.]

УДК 94 (37.018.7)

Тетяна ДІДЕНКО
(Ніжин)

Будинок працелюбства в Ніжині

У кожному суспільстві виникає багато соціальних проблем, які нелегко вирішуються як у невеликих населених пунктах, так і у великих містах. Особливо це стосується працевлаштування, заробітної платні, житла й добробуту людини. Архівні документи засвідчують таку ситуацію серед найбільш багатих верств населення в місті Ніжині наприкінці XIX ст.

Спокійне повітове містечко, як і більшість таких міст в країні; працювали підприємства, майстерні, але робочих місць на всіх бажаючих не вистачало. Ось як описує си-

туацію, що склалася в місті того періоду колишній викладач Ніжинської гімназії вищих наук князя Безбородька Іван Григорович Кулжинський:

В Ніжині щоденно, а особливо в святкові та поминальні дні ходять вулицями жебраки – чоловіки та жінки, що жебрають, а також діти. Життя їх воістину сумне. Не всі вони п'яниці, не всі нероби – вони збилися з життєвої колії, або не можуть потрапити в цю трудову атмосферу. Сенс їхнього існування – це просити подання, щоб не вмерти з голоду і мати змогу заплатити за ночівлю на околиці міста, в таких же бідних, як і вони жителів. Деякі з них втратили робочі навички, інші й не були навчені працювати; проте є й такі, котрі, не будучи жебраками, шукають роботу і в цих пошуках звертаються до єврейських факторів. Фактори та факторші, не платячи місту ніяких внесків за свою прибуткову діяльність, – мають гонорар по 50 копійок сріблом із обох сторін одночасно – і з того, хто наймається, і з того, хто наймає; з метою надати роботу всім бажаючим працювати і таким чином зменшити в Ніжині старцювання, та навести лад у найманні на роботу в Ніжині домашньої прислуги [1].

Оскільки в Російській імперії в цей період було оголошено Всемилоствіший привив до влаштування Будинків працелюбства та Робітничих домів, то цей заклик був підтриманий і в Ніжині. Будинки працелюбства – це заклади в яких теоретичне навчання поєднували з формуванням практичних умінь. Фінансувались такі установи на пожертви, причому таким чином, аби вихованки з бідних родин отримали посаг [2]. Заяву І.Г. Кулжинського ніжинський міський голова Павло Федорович Кушакевич виніс на розглядання засідання Міської думи – “Чи визнає вона (Міська дума – *авт.*) можливим усунення неробства та в пам'ять 100-річчя з дня кончини відомого трудівника і борця за Віру православну архієпископа Могилевського Григорія Кониського – уродженця міста Ніжина, започаткувати в Ніжині Будинок Працелюбства” [3]. У своєму виступі П.Ф. Кушакевич зазначив, що в міській управі лежить пожертва міщанина Ронзікова для влаштування в місті притулку для літніх міщан. Відсоток із пожертвою становлять суму 2227 руб. 60 коп. Вердикт міської управи на цю інформацію складався з двох пунктів:

1. Заяву дворянина Івана Кулжинського передати в ніжинське Благодійне товариство з метою влаштування в місті Будинку працелюбства.
2. З'ясувати в міщанина Ронзікова, чи не заперечуватиме він, аби його пожертву використати на влаштування в місті Будинку працелюбства [4].

Оскільки згода на переадресування пожертви від пана Ронзікова була одержана, то фінансова сторона справи майже влаштувалася. За указом Міської думи від 30 квітня 1897 р. під Будинок працелюбства була облаштована садиба з двох будинків на вул. Судейській. Річний бюджет установи на той час становив 400 руб. Але для подібного закладу це були мізерні кошти.

Ситуація значно покращилась, коли на чолі керівництва Будинку працелюбства стала енергійна особа, відома в місті благодійниця, дружина директора Ніжинського історично-філологічного інституту князя Безбородька Кароліна Федорівна Гельбеке. Завдяки її невтомній праці бюджет Будинку працелюбства збільшився до 1400 руб. на рік. Гроші до фонду вносили міські благодійники – дворяни, інтелігенція, купці, міщани тощо.

Дуже ефектною виглядає робота Будинку працелюбства в звіті про його дворічне існування (1899 р.). Так, за цей період надійшло від таємного радника М.А. Терещен-

ка 50 руб., пани Фогель, Михайловський, Фурса та Гржимайло передали виручені від продажу власних виробів кошти в сумі 215 руб. Окрім того, дрібні пожертви за 1899 р. від жителів міста становили 185 руб.

Ще одним джерелом прибутку Будинку працелюбства було здавання в оренду вільного приміщення – усього 47 руб. на рік. Але для справи й така сума була суттєвою.

Міська управа та Благодійне товариство також постійно матеріально підтримували роботу закладу – виділяли в 1898 і 1899 роках відповідно 100 і 65 руб.

Проводили керівники Будинку й різні лотереї, які давали певний прибуток.

Але найбільші надходження на рахунок Будинку працелюбства надходили від продажу виробів, виготовлених власними вихованцями. Ці вироби ці користувалися серед жителів міста великим попитом, реалізовувалися у спеціальній лавці, відкритій при школі. Постійно зростало число замовлень як від громадян міста, так і від різних установ. Так, у 1899 р. до Будинку працелюбства надійшло замовлення на пошиття білизни від місцевого історико-філологічного інституту.

У звіті про діяльність Будинку працелюбства зазначалося, що: “робітниці дуже вдячні за те, що отримали роботу, тим більше, що часто робітниці з бідних сімей годують своїм заробітком 5–6 дітей”. Їм видавалася грошова допомога й одяг для дітей. Але оскільки таких випадків було чимало і грошей постійно не вистачало, керівництво Будинку працелюбства зверталося за допомогою до Благодійного товариства.

Справжню нужденність можна побачити тільки в Будинку працелюбства і дуже часто керівники Будинку змушені жалкувати про відсутність у більшості працівниць навичок роботи, що заважало їм братися за більш вигідні замовлення. Виходячи з цього, висувалася теза про доцільність влаштувати для бідних дівчаток школу шиття і для цього найняти швачку й учительку. І така школа незабаром була відкрита. Станом на 1900 р. в ній уже навчалася 20 дівчаток. У зимовий період планувалося давати ученицям гарячий сніданок, а зважаючи на велику бідність серед дівчат – багатьох із них треба було також взувати й одягати.

Голова ніжинського Благодійного товариства К.Ф. Гельбке зазначає у звіті, що “треба бачити, яка надія виникає у дівчаток, коли вони отримують хай невеликий, але вірний заробіток, що дає їм можливість не жебракувати. Справа ця дуже незвична, але приваблива, внаслідок чого роботу Будинку працелюбства треба підтримувати” [5].

Згодом при Будинку працелюбства була відкрита богадільня для жінок-інвалідів на 15 осіб.

Таким чином, робота Будинку працелюбства, як і Благодійного товариства, були вкрай необхідні для найбідніших прошарків населення Ніжина, позаяк це давало можливість незаможним людям заробити собі кошти на життя. Маємо наочний приклад як у Ніжині наприкінці XIX ст. вирішували наболілі соціальні проблеми – допомагали найбіднішим верствам населення в працевлаштуванні. На превеликий жаль, ця чудова традиція була втрачена.

Джерела та література

1. Відділ забезпечення збереженості документів Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжині (далі – ВДАЧТОН), ф. 1345, оп.1 спр.1. арк. 12–14.
2. *Корнієнко К.С.* Етапи розвитку жіночої освіти в Російській імперії // Сіверщина в історії України. – Вип. 5. – К. ; Глухів, 2012. – С. 262.

3. ВДАЧОН ф. 1345, оп.1, спр.1, арк. 10.
4. Там само, арк. 10.
5. Там само, ф. 342, оп.1, спр. 1262. арк. 443–444.

Діденко Т.О. Будинок працелюбства в Ніжині

У статті висвітлюється питання відкриття і діяльності Будинку працелюбства в Ніжині.

Ключові слова: Будинок працелюбства, працевлаштування, благодійність.

Діденко Т.О. Дом трудолюбия в Нежине

В статье освещается вопрос открытия и деятельности Дома трудолюбия в Нежине.

Ключевые слова: Дом трудолюбия, трудоустройство, благотворительность.

Didenko T.O. Industrious House in Nizhyn

This article explains opening and activity of Industrious House in Nizhyn.

Key words: Industrious House, ablebodied, charitable.

[надійшло до редакції: 22.08.2012 р.]

УДК 355.48(477)“18/19”

Сергій ЄСЮНІН
(Хмельницький)

До історії 44-ї артилерійської бригади (1897–1914)

Для дослідників минувшини Ніжинщини певну зацікавленість становить історія 44-ї артилерійської бригади, яка в 1910–1914 роках дислокувалася в Ніжині. За останні роки з'явилися публікації в наукових виданнях і на електронних ресурсах, що висвітлюють історію військових підрозділів [28; 29]. Проте, комплексного повного дослідження з історії 44-ї артилерійської бригади поки не існує. Малодослідженими залишаються біографії видатних генералів і офіцерів, які служили у згаданій частині.

44-а артилерійська бригада створена наприкінці ХІХ ст., коли у Київському військовому окрузі проходило формування нових військових підрозділів, аби укомплектувати 2 армійські корпуси. 17 січня 1897 р. наказом військового міністра була заснована 47-а артилерійська бригада, яку ще на стадії формування 20 грудня 1897 р. перенумерували на 44-ту [19]. Фактично 44-у артилерійську бригаду було сформовано до початку лютого 1898 р. у складі двох дивізіонів по 3 батареї в кожному [1, с. 246–247; 27]. Місцем розквартирування призначили селище Млеєвський завод Черкаського повіту Київської губернії [17, с. 219]. Першим командиром став генерал-майор Петро Алоїзович Дзюбандовський, який командував бригадою з січня 1898 до грудня 1899 р. [20, с. 915].

29 грудня 1899 р. командиром бригади призначили полковника (з 1.01.1901 р. – генерал-майор) Василя Олексійовича Сорнева. 5 червня 1903 р. новим командиром бригади став генерал-майор Микола Михайлович Чижов [21, с. 955]. За командування останнього в 1905 р. 44-а артилерійська бригада була передана на підсилення Віленського військового округу, значна частина військ якого приймала участь у російсько-японській війні. Таким чином, бригада залишила Млеєвський завод та передислоку-